

בראשית פרק לט – יוסף בבית פוטיפר

לאחר מכירתו, מגיע יוסף לבית פוטיפר המצרי, שם הוא שב ומתגדל. אולם הקב"ה שב ומזמן לו ניסיון, בדמותה של אשת פוטיפר, בעקבותיו כינו חז"ל את יוסף: 'יוסף הצדיק'. להוראת הפרק יוקדש שיעור אחד

שאלות מכוונות למידה:

דווקא בניכר מתגלה יוסף כיוסף הצדיק- מה מלמד אותנו הפרק על דמותו של יוסף?
יוסף עמד בניסיון: מנין שאב את הכוח לעשות זאת?

2.....עלייתו של יוסף בבית פוטיפר (א-ו).

4.....יוסף ואשת פוטיפר [פסוקים ז-כג].

6.....הקשר רחב [רשות].

7.....הקשר אישי [רשות].

עלייתו של יוסף בבית פוטיפר (א-ו)

פסוקים א-ו:

א וַיֹּסֵף הוֹרֵד מִצְרַיִמָּה וַיִּקְנֶהוּ פּוֹטִיפֵר סָרִיס פְּרֹעֶה שֶׁר הַטַּבָּחִים אִישׁ מִצְרַיִם מִיַּד הַיִּשְׁמַעְאֵלִים אֲשֶׁר הוֹרְדָהוּ שָׁמָּה ב וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מְצַלִּיחַ וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרַיִם: ג וַיֵּרָא אֲדֹנָיו כִּי ה' אִתּוֹ וְכָל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה ה' מְצַלִּיחַ בְּיָדוֹ: ד וַיִּמְצָא יוֹסֵף חָן בְּעֵינָיו וַיִּשְׁרַת אֹתוֹ וַיִּפְקְדֵהוּ עַל בֵּיתוֹ וְכָל יוֹשְׁ לוֹ נָתַן בְּיָדוֹ: ה וַיְהִי מֵאֵז הַפְּקִיד אֹתוֹ בְּבֵיתוֹ וְעַל כָּל-אֲשֶׁר יִשְׁלוּ וַיְבָרֶךְ ה' אֶת בֵּית הַמִּצְרַיִם בְּגִלְגַּל יוֹסֵף וַיְהִי בְרֶכֶת ה' בְּכָל אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ בְּבֵית וּבְשָׂדֵה: ו וַיַּעֲזֹב כָּל אֲשֶׁר לוֹ בְּיַד יוֹסֵף וְלֹא יָדַע אֹתוֹ מֵאוֹמֶה כִּי אִם הִלָּחֵם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל וַיְהִי יוֹסֵף יַפְתָּחֵתָאֵר וַיִּפֶּה מְרָאָה:

”וירא אדוניו כי ה' איתו וכל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו” (פס' ג')

רש"י (ג)

כי ה' אתו - שם שמים שגור בפיו:

ניתן לפרש את ה' איתו, כתוצאות מעשיו של יוסף שבכל אשר יעשה יצליח, כפי שעולה מפשט הכתובים, ואולם רש"י מפרש את החזרה בפסוק כמתארת את יוסף והתנהגותו - יוסף מזכיר שם שמים בכל מעשיו ומייחס את מה שקורה לו לחסדי ה' וזה מה שרואה אדוניו. (שימו לב שרמב"ן המופיע בהעמקה בחר לפרש בדרך הפשט).
ואכן יוסף מרבה להזכיר את שם ה' ולייחס את הצלחותיו לקב"ה: ל"ט, ט'; מ' ח'; מ"א ט"ז ועוד.

[העמקה]:

רמב"ן ואינו נראה. אבל וירא אדוניו כי ה' אתו, כי יצליחו מעשיו בכל עת יותר מכל אדם וידע כי מאת אלוהים הוא לו. וכן (לעיל כו, כח): 'ראה ראינו כי היה ה' עמדי. וימצא חן בעיניו ושמו משרת לעצמו ופקיד על ביתו. וכלי שלו נתן בידו, להיות פקיד ונגיד על כל אשר לו בביתו בשדה:

”ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה” (פס' ו') [העמקה]

רש"י ו: ויהי יוסף יפה תואר—”כיון שראה עצמו מושל, התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשערו, אמר הקב"ה אביך מתאבל ואתה מסלסל בשערך, אני מגרה בך את הדוב, מיד יותשא אשת אדוניו יוגי - כל מקום שנאמר אחר סמוך”.

התורה לא מרבה לתאר חיצוניות של אדם. אם רצתה התורה לתאר את יוסף, הרי שהמקום המתאים הוא בפרק ל"ז (בהיכרות עם יוסף) ולא כאן. תיאור המראה החיצוני מופיע דווקא כאשר היופי יוצר בעיה: "...וַיְהִי יוֹסֵף יָפֵה תֹאֵר וַיִּפֶּה מְרָאָה: וַיְהִי אַחֵר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתִּשָּׂא אֶשֶׁת אֲדֹנָיו אֶת עֵינֶיהָ אֶל יוֹסֵף..."

כך גם בבראשית יב יא-יב. יופיה של שרה מוזכר לראשונה כאשר נוצרת בעיה: "וַיְהִי כִּאֲשֶׁר הִקְרִיב לְבֹא מִצְרַיִם וַיֹּאמֶר אֶל-שָׂרִי אֵשֶׁתוֹ הִנֵּה-נָא יֹדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יִפְתּוּ-מִרְאָה אֹתָהּ: וְהָיָה כִּי יֵרְאוּ אֹתָהּ הַמִּצְרִיִּם וְאָמְרוּ אֵשֶׁתוֹ זֹאת וְהִרְגוּ אֹתִי וְאֹתָהּ יַחֲיוּ"¹

יוסף ואשת פוטיפר [פסוקים ז-כג]

ז ויהי אחר הדברים האלה ותשא אשת אדניו את עיניה אל יוסף ותאמר שכבה עמי: ח וימאן ויאמר אל אשת אדניו הן אדני לא ידע אתי מה בבית וכל אשר יש לו נתן בידי: ט איננו גדול בבית הזה ממני ולא חשף ממני מאומה כי אם אותך באשר את אשתו ואיך אעשה הרעה הגדלה הזאת וחסאתי לאלהים: י ויהי כדברה אל יוסף יום יום ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה: יא ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו ואין איש מאנשי הבית שם בבית: יב ותתפשטהו בבגדו לאמר שכבה עמי ועזב בגדו בידה וינס ויצא החוצה: יג ויהי כראותה כי עזב בגדו בידה וינס החוצה: יד ותקרא לאנשי ביתה ותאמר להם לאמר ראו הביא לנו איש עברי לצחק בנו בא אלי לשכב עמי ואקרא בקול גדול: טו ויהי כשמעו כי הרימתי קולי ואקרא ועזב בגדו אצלי וינס ויצא החוצה: טז ותנח בגדו אצלה עד בוא אדניו אל ביתו: יז ותדבר אליו כדברים האלה לאמר בא אלי העבד העברי אשר הבאת לנו לצחק בי: יח ויהי כהרימי קולי ואקרא ועזב בגדו אצלי וינס החוצה: יט ויהי כשמע אדניו את דברי אשתו אשר דברה אליו לאמר כדברים האלה עשה לי עבדך ויחר אפו: כ ויקח אדניו יוסף אתו ויתנהו אל בית הסהר מקום אשר (אסורי) אסירי המלך אסורים ויהי שם בבית הסהר: כא ויהי ה' את יוסף ויט אליו חסד ויתן חנו בעיניו שר בית הסהר: כב ויתן שר בית הסהר ביד יוסף את כל האסירים אשר בבית הסהר ואת כל אשר עשים שם הוא היה עשה: כג אין שר בית הסהר ראה את כל מאומה בידו באשר ה' אתו ואשר הוא עשה ה' מצליח:

נסיונות אשת פוטיפר ליצור קשר עם יוסף וסירובו:

שני הנימוקים לסירובו (ח-ט):

- "וימאן ויאמר אל אשת אדניו הן אדני לא ידע אתי מה בבית וכל אשר יש לו נתן בידי"
- איננו גדול בבית הזה ממני ולא חשף ממני מאומה כי אם אותך באשר את אשתו ואיך אעשה הרעה הגדלה הזאת וחסאתי לאלהים."

בדברו עם אשת פוטיפר, הוא מקדים את המוסר האנושי למוסר האלוקי, כפי הנראה מתוך הבנה שזהו הנימוק שמשמעותי יותר לשומעת המצרית.

יוסף הצדיק הועמד בפני ניסיון קשה עם אשת פוטיפר ועמד בו:

"ויהי כהיום הזה, ויבא הביתה לעשות מלאכתו" (י"א)

בבלי סוטה, ל"ו ע"ב (וגם ברש"י לפס' י"א):

"באותה שעה באתה [באה] דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון, אמר לו: יוסף, עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם, רצונך שימחה שמך מביניהם...?"

על פי דברי חז"ל יוסף שאב את הכוח לעמוד בניסיון מתוך דמות דיוקנו של אביו, שהיא השתקפות החינוך שקיבל בבית אביו. הקול הפנימי שעלה בקרבו התריע גם בפני ההפסד הגדול שעלול היה להתחולל אלמלא עמד בניסיון.

אשת פוטיפר מנסה להסוות את המעשה ולנקום ביוסף [רשות]

דברי הכתוב (י"ב – י"ד)	דבריה לאנשי ביתה (י"ד – ט"ו)	דבריה לבעלה (י"ז – י"ח)
ויעזוב בגדו בידה	ויעזוב בגדו אצלי	ויעזוב בגדו אצלי
ותקרא לאנשי ביתה	ואקרא בקול גדול כי הרימותי קולי	כהרימי קולי ואקרא
	ראו הביא לנו איש עברי לצחק בנו	בא אלי העבד העברי לצחק בי

הכתוב מספר, כי יוסף השאיר את בגדו מאחוריו, לאחת שאשת פוטיפר תפסה בבגד. אשת פוטיפר מספרת, כי בחפזונו יוסף השאיר את הבגד אצלה (ולא בידה). אנשי הבית לא שמעו את הקריאה, היא מדגישה פעמיים שצעקה כדי לשכנע שכך אכן שהופעל עליה לחץ בניגוד לרצונה. לעומת זאת בפני בעלה היא מדגישה שהרימה את קולה בקריאה. בדברה עם אנשי ביתה, היא מכנה את יוסף "איש עברי". היא מציבה עצמה עם העבדים מול העברי הזר. בהתאמה לכך היא אומרת "לצחק בנו". בדברה עם בעלה, היא מכנה את יוסף "עבד עברי", ואת מטרתו- "לצחק בי", ומדגישה את ההשפלה בכך שעבד מפר את נאמנותו לאדונו. "ויהי כשמוע אדוניו... כדברים האלה עשה לי עבדך ויחר אפוי" (פסוק י"ט) מדוע לא הרג פוטיפר את יוסף? [להעמקה]

ספורנו: "ויחר אפוי... כי אמנם לא חרה אפו על יוסף בזה, שהאמין יותר לדברי יוסף, אבל נתנו בבית הסוהר להראות שהאמין לה לכבודה...".
 ראב"ע: "ויחר אפוי. ואף על פי כן לא הרגו, כי בספק היה הדבר אצלו".
 הפרשנים עונים על קושי תכני – מדוע יוסף נענש בעונש יחסית קל והלא הוא הואשם בניסיון לעשות עבירה של גילוי עריות (גם בקרב הגויים זו נחשבה עברה חמורה ביותר)?
 'ויחר אפוי' – מה לכאורה חסר במשפט (קושי תחבירי)?
 על מי חרה אפו של פוטיפר לפי ספורנו, ועל מי חרה אפו לפי ראב"ע?

הקשר רחב [רשות]

הקשר רחב:

בפרקנו מוצגת אשת פוטיפר כאשה נשואה המנסה לפתות גבר זר. האיסור לבוא על אשת איש:

- עשרת הדברות – שמות כ; יג; דברים ה, יח
- ויקרא יח, כ
- ויקרא כז.

בספר משלי יש אזהרות איך להישמר ממצבים כאלו:

- משלי ו, כד-לה
- משלי ז, ה-כג

גם על אשת פוטיפר מלמדים חכמים זכות:

בראשית רבה (וילנא) פרשת וישב פרשה פה

ויהי בעת ההיא, ולא היה צריך קרייה למימר אלא 'יוסף הורד מצרימה'.

ומפני מה הסמיך פרשה זו לזו?

רבי אלעזר ור' יוחנן.

רבי אלעזר אמר כדי לסמוך ירידה לירידה.

רבי יוחנן אמר כדי לסמוך הכר להכר.

ר"ש בר נחמן אמר כדי לסמוך מעשה תמר למעשה אשתו של פוטיפר, מה זו לשם שמים אף זו לשם שמים.

דא"ר יהושע בן לוי רואה היתה באסטרוולוגין שלה שהיא עתידה להעמיד ממנו בן ולא היתה יודעת אם ממנה אם מבתה.

לדעת ר' אלעזר אשת פוטיפר רואה את עוצמתו של יוסף ורואה את הקשר שלה אליו, אלא שהיא טועה ובתה היא שתהיה אשתו של יוסף ואם צאצאיו (אסנת) ולא היא.

חכמים משווים כאן בין תמר ובין אשת פוטיפר, פרשיות סמוכות שיש להבין אותן בהקשר אחד ולראות כיצד השבטים כולם יוצרים את הרושם העז כלפי סביבתם.

הקשר אישי [רשות]

הקשר אישי:

"דמות דיוקנו של אביו"

ע"פ דברי שמואל בבלי,

נתגלתה ליוסף דמות דיוקנו של אביו, והיא שנתנה ליוסף את הכוח לעמוד בניסיון.

דמות הדיוקן היא הדוגמא לכך שלא העונש או הנזיפה הן הגורמות ללכת בדרך הנכונה אלא דווקא

התחושה של הציפיה ושל הכבוד הרב למי שרואים לנגד העיניים.

האם יש לנו דמות שבזכותה נשמר בהתפתות והליכה בדרך לא טובה?

מהי "דמות הדיוקן" של כל אחד מאיתנו, שיכולה לתת לנו כוחות בניסיונות העוברים עלינו?